

8. Abdurakhmanova G.K. et al. *Tourism 4.0: opportunities for applying Industry 4.0 technologies in Tourism*. // *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems*. 2022. С. 33-38.
9. Астанакулов О., Фойишназаров С. "Туризм 4.0": "Саноат 4.0" технологияларини туризм соҳасида қўллаш имкониятлари: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a51. // *Iqtisodiyot va ta'lim*. 2022. Т. 23. №. 3. С. 330-337.
10. Астанакулов О., Сохибова М. Жаҳон иқтисодиётининг глобаллашув шароитида халқаро меҳмонхоналар тизимининг ривожланиши. // *Общество и инновации*. 2022. Т. 3. №. 1. С. 49-56.
11. <https://yuz.uz/news/yangi-samarqand-voqelikka-aylangan-orzu>
12. <https://www.unwto.org/tourism-data/international-tourism-and-covid-19>
13. <https://www.atorus.ru/node/52405>. Мировой туризм в 2023 году восстановится на 95 %. Этому помогут китайские туристы.
14. https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-09/UNWTO_Barom22_05_Sept_EXCERPT.pdf?VersionId=pYFmf7WMvpcfjUDuhNzbQ_G.4phQX79q

**ТАРИХИЙ-МАДАНИЙ ТУРИЗМ ВА УНИНГ САЛОҲИЯТИДАН
ФЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИНИ АНИҚЛАШНИНГ БАЪЗИ
МУАММО ВА ЕЧИМЛАРИ**

Махмудов Собир Худойбердиевич -
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти
"Туризм" кафедраси доценти, Phd

https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss5/a59

Аннотация. Мақолада тарихий-маданий туристик объектлардан фойдаланиш самарадорлигини аниқлаш муаммолари баён қилинган ва уларни ечими борасида таклифлар келтирилган.

Калит сўзлар: туризм салоҳият, даромад, ялпи ички маҳсулот, меҳнат унумдорлиги, самарадорлик, модернизация, ишчи кучи, меҳнат бозори, тарихий объект, туристик ресурслар.

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА**

Махмудов Собир Худойбердиевич -
Доцент кафедры "Туризма", Phd,
Самаркандканского института экономики и сервиса

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы определения эффективности использования объектов историко-культурного туризма и предлагаются предложения по их решению.

Ключевые слова: туристический потенциал, доходы, валовой внутренний продукт, производительность труда, эффективность, модернизация, рабочая сила, рынок труда, исторические объекты, туристские ресурсы

**SOME PROBLEMS AND SOLUTIONS FOR DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF
HISTORICAL AND CULTURAL TOURIST POTENTIALS**

Makhmudov Sobir Khudoyberdiyevich -
Samarkand Institute of Economics and Service
Associate Professor of the Department of Tourism, Phd

Abstract. The article reviews problems of determining the efficiency of use of objects of historical and cultural tourism and proposes relevant solution.

Keywords: tourism potential, income, gross domestic product, labor productivity, efficiency, modernization, workforce, labor market, historical site, touristic resources

Кириш. Туризм иқтисодиётнинг ўта даромадли ва уни жадал суръатларда ривожлантиришга қодир муҳим тармоғидир. Туризм жаҳон иқтисодиётида энг тез ривожланаётган тармоқлардан бири ҳисобланади. У нефтни қайта ишлаш саноати ва машинасозликдан сўнг катта даромад келтирадиган учликнинг бири ҳисобланади. Туризм иқтисодиётга бир неча муҳим йўналишларда ижобий таъсир кўрсатади: биринчи-

дан, хорижий валюта оқимини таъминлаш, тўлов баланси ва ялпи экспорт каби иқтисодий кўрсаткичларни ўстириш; иккинчидан, аҳоли бандлигини ошириш; учинчидан, мамлакат инфратузилмасининг ривожланишини жадаллаштириш. Бугунги кунда туризмда ва унга билвосита ҳамда бевосита хизмат кўрсатувчи тармоқларда дунё ишчи кучи ресурсларининг 60 фоизи меҳнат билан банд. Халқаро туризм таш-

килотининг маълумотларига кўра, дунё ЯИМнинг 11 фоизи туризм соҳасига тўғри келади, лекин жаҳон асосий фондларидаги улуши эса атиги 7 фоизни ташкил этади [1].

Туризм Ўзбекистон иқтисодиётининг янги ва энди ривожланиб, ўз мавқеини мустақамлаб бораётган, шу билан бирга, истиқболи жуда порлоқ тармоқларидан бири. Туризм хизмат кўрсатиш соҳаси тармоқларини комплекс тарзда жадал ривожлантиради. У соҳанинг бошқа тармоқларидан шу жиҳати билан фарқ қилади. Шу сабабли у мураккаб таркибий турлардан иборат.

Туризм тармоғининг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётида тутган ўрнини баҳолашда бир неча макро-иқтисодий кўрсаткичлардан фойдаланилади. Масалан, ЯИМ ва экспорт таркибида туризмнинг улуши ва бошқа кўрсаткичларни келтириш мумкин. Ушбу кўрсаткичлар мамлакат иқтисодиётида туризм ривожланишини ифодалаб беради. Бироқ туризм объектларидан, унинг воситаларидан ва бошқа имкониятларидан қай даражада унумли фойдаланилаётганини кўрсатиб бермайди. Шундай кўрсаткичлардан фойдаланиш лозимки, у туризм ресурсларидан қанчалик самарали фойдаланилаётганини кўрсатиб бериши керак. Амалдаги макро ва микроиқтисодий кўрсаткичлар тизими туризмнинг фақатгина ривожланишини акс эттиради. Масалан, меҳмонхона хўжаликларидаги меҳнат унумдорлиги кўрсаткичларидан ходимлар ишини баҳолашда фойдаланиш мумкин ва шу орқали ҳам самарадорликни аниқласа бўлади. Шунингдек, спорт туризми, таълим туризми ва шу каби бошқа туризм турлари самарадорлигини ҳисоблаш ҳам қийин эмас. Аммо тарихий-маданий туризм объектларидан самарали фойдаланилаётганлигини ҳисоблаш, назаримизда, бир мунча мушкул. Тарихий-маданий туризм узоқ ўтмиш давомида тарихий обидалар, маданий мерос, авлод-аждодлар томонидан яратилган билимлар шаклидаги миллий бойликлардан ташкил топади. Улардан фойдаланиш самарадорлигини ҳисоблашда қийинчиликларга дуч келинади. Шунинг учун биз тарихий-маданий туризмни ривожлантириш орқали самарали фойдаланиш тушунчасининг иқтисодий мазмунини, моҳиятини очиб беришга уриниб кўрмоқчимиз.

Адабиётлар таҳлили. Туризмни ривожлантиришнинг умумиқтисодий муаммолари бўйича хорижлик иқтисодчи олимлар томонидан бир қанча илмий-амалий тадқиқотлар олиб берилган. А.Алонсо, Ю.И.Зорин, Н.Зайцева ва бошқаларнинг тадқиқотлари шулар жумласидандир. Ушбу олимлар, асосан, тарихий-маданий туризмнинг назарий асосларини, уни ривожлантиришнинг амалий муаммолари ва тенденцияларини тадқиқ этишган. Республикамиз иқтисодчи олимларидан Н.Т.Тухлиев, М.М.Мухаммедов,

О.Ҳ.Ҳамидов ва бошқалар мамлакатимизда туризмни ривожлантиришнинг назарий-услубий масалалари, бошқариш усуллари, туризм соҳасида бозор муносабатларининг шаклланиши ва унинг тармоқ самарадорлиги кўрсаткичларига таъсири, экологик туризмни ривожлантиришни бошқариш механизмини такомиллаштириш бўйича илмий-тадқиқот ишларини олиб боришган. Лекин юқорида номлари келтирилган хорижлик ва маҳаллий олимлар томонидан амалга оширилган илмий ишларда тарихий-маданий туризмнинг ижтимоий-иқтисодий мазмуни ва уни ривожлантириш, улкан салоҳиятидан самарали фойдаланишнинг услубий жиҳатлари ёритиб берилмаган.

В.А.Квартальный маданий-тарихий туризм – бу маълум бир мамлакатнинг тарихи, маданияти, урф-одатлари, маънавий ва диний қадриятлари билан танишиш учун мўлжалланган туризм туридир, деб ҳисоблайди [2].

В.А.Черненко, Т.Ю.Колпащиковалар томонидан маданий туризм “мураккаб ҳодиса” сифатида таърифланиб, у сайёҳнинг ўз мамлакати ҳудудидан бошқа мамлакатга унинг маданияти билан танишиш учун жўнашини англашиши ва унинг натижасида, шахснинг маданий компетенцияси, ўз-ўзини англаш ва фазовий дунёда маданий жиҳатдан ўз-ўзини белгилашини шакллантиришга хизмат қилади, деб таъкидлайдилар [3].

Маданиятшунослик фанлари номзоди С.А.Красная маданий туризмни “чет эл” маданияти билан танишиш ва ушбу маданиятни англаш жараёни сифатида тарифлайди, унинг натижасида шахсларнинг бошқа халқлар ва миллатларнинг тарихий ва маданий анъаналари, урф-одатлари ва моддий маданияти намоён бўлишининг бошқа шаклларида қизиқишларини кенгайтиради, деб фикр билдирган [4].

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатлари олимлари Г.А.Карпова ва Л.В.Хореваларнинг фикрича, “тарихий ва маданий туризм – бу индивидларнинг замонавий ахборот, тажриба ва таассуротлар олишга қаратилган маданий эҳтиёжларини қондириш учун уларнинг доимий яшаш жойидан ташқарида бўлган ва маҳаллий аҳолининг тарихий мероси, инновацион бадиий ижод ва ижрочилик санъати, анъанавий қадриятлари, фаолият турлари ва кундалик турмуш тарзини ўзида акс эттирувчи маданий жиҳатдан диққатга сазовор жойларга, шу жумладан, маданий тадбирлар, музейлар, тарихий жойларга, бадиий галереялар, мусиқали ва драма театрларига, концерт майдончаларига боришга бўлган қизиқиши билан боғлиқ ҳаракатланишидир” [5].

Е.И.Лелина эса ушбу туризм турига қўйидагича таъриф берган: «тарихий ва маданий туризм – туристларга бадиий-эстетик таассуротлар олиш, тарихий-маданий билимлар ва ба-

дий-эстетик ҳис-туйғуларни эгаллашини рағбатлантиришга асосланган экскурсия дастурларини таклиф этувчи туризм» [6].

О.А.Халаява ушбу масалада қуйидагича мулоҳаза юритади: “маданий туризм – туризмнинг тури бўлиб, унинг мақсади маҳаллий аҳолининг маданияти ва маданий муҳит, шу жумладан, ландшафт, аҳолининг анъаналари ва турмуш тарзи, маданияти ва санъати, дам олиш фаолиятининг турли шакллари билан танишишдир. Маданий туризм маданий тадбирларга, музейларга, маданий мерос объектларига ташрифлар ва маҳаллий аҳоли билан алоқаларни ўз ичига олиши мумкин” [7].

Е.В.Колотова “тарихий-маданий туризм – бу мамлакатнинг имкониятлари, шу жумладан, урф-одатлари, ижтимоий-маданий муҳит, маиший ва иқтисодий фаолиятидир”, деб таъриф бериб, уни мамлакат жадал ривожланишининг имкониятлари сифатида қараган. Ушбу таърифда тарихий-маданий туризм фақат туристларни қабул қилувчи мамлакат манфаатлари нуқтаи назаридан ёндашилган, саёҳатчининг мақсад ва хатти-ҳаракатлари эса эътибордан четда қолиб кетган. [8].

Адабиётларда иқтисодий самара ишлаб чиқариш фаолияти жараёнида қўлга киритилган натижани ушбу натижага эришиш учун барча сарфланган ресурслар сарфига нисбати сифатида талқин этилган. Одатда корхона ёки ташкилот кластер, тармоқ, минтақада мамлакат даражасида иқтисодий самарадорлик корхона (фирма) ёки ташкилот фойдасини, минтақада ёки мамлакатда яратилган ялпи ички маҳсулот ҳажмини, яъни натижани олиш учун сарфланган барча ресурслар (табiiй ресурслар, меҳнат ресурслари, капитал) сарфларига солиштириш асосида аниқланади. Иқтисодий самарадорликни, олинган натижани алоҳида ресурслар сарфларига нисбатан таққослаш йўли билан ҳам аниқлаш мумкин. Ушбу мақсадларда меҳнат унумдорлиги, меҳнат сиғимлилиги (меҳнат ресурслари сарфларининг иқтисодий самарадорлигини баҳолашда), фонд қайтими, фонд сиғими (асосий фондлар иқтисодий самарадорлигини баҳолашда), ернинг ҳосилдорлиги, ернинг иқтисодий унумдорлиги (ер ресурсларидан фойдаланиш иқтисодий самарадорлигини баҳолашда) ва бошқа кўрсаткичлар, масалан, рентабеллик ҳам қўлланилади.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқот жараёнида анализ ва синтез, индукция ва дедукция, тизимли, қиёсий ва омилли таҳлил, илмий абстракция, социологик сўров ва бошқа усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Ўзбекистоннинг денгизлардан узоқ масофадаги ўзига хос географик ўрни ва жаҳоннинг ривожланган иқтисодий

марказлари билан сув транспорт алоқаларининг йўқлиги мамлакатнинг жаҳон иқтисодий тизимида интеграциялашувини муайян даражада чеклайди. Шу сабабли кўпчилик тадқиқотчилар ҳақли равишда туризмни Ўзбекистон тараққиётининг энг муҳим заҳираларидан бири, деб ҳисоблайдилар. Энг муҳими, Ўзбекистон ўзининг бой ва кўп жиҳатдан ноёб тарихий-маданий мероси туфайли иқтисодиётнинг ушбу секторини ривожлантириш учун катта имкониятларга эга. Шунингдек, Ўзбекистонда туристик манба сифатида фойдаланиш мумкин бўлган бетакрор гўзал табиати, ландшафти (сахро, чўл-адирлар, тоғлар, пасттектисликлар), хилма-хил ноёб ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда жаҳон аҳамиятига эга бўлган археологик топилмалар, палеонтологик қолдиқлар ҳам мавжуд. Ушбу тарихий элементлар (топилмалар) сайёҳларни жалб этишда катта аҳамият касб этади.

Ўзбекистонда тарихий ва маданий ёдгорликларнинг кўплиги ва улардан самарали фойдаланиш орқали иқтисодиётни юксалтиришга кучли таъсир кўрсатиши мумкинлигини ҳисобга олган ҳолда, мамлакатда тарихий-маданий туризмни ривожлантириш бошқа туризм турларига қараганда фойдалироқ бўлади, деб ҳисоблаймиз. Ўзбекистонда туризм саноатини жадал ривожлантириш, жумладан, тарихий-маданий меросга пухта муносабат, халқаро стандартларга тўла жавоб берадиган инфратузилмани яратиш ва халқаро алоқаларни мустаҳкамлаш минтақамизни дунёнинг энг кўп ташриф буюрадиган ва туризмни даромаднинг асосий манбаларидан бирига айлантира оладиган мамлакатларидан бирига айлантириши мумкин.

Тадқиқот мавзусидан келиб чиққан ҳолда, иқтисодий самарадорлик, унинг моҳияти, баҳолаш йўллари каби мураккаб масалаларга батафсил тўхтатилиб ўтирмасдан, тарихий-маданий туризм соҳасида иқтисодий самарадорликнинг назарий ва амалий муаммоларига жиддий эътибор қаратишга, ушбу муҳим масала оид баъзи фикр-мулоҳазаларимизни, ёндашувларимизни ёритиб беришга ҳаракат қилдик. Бунда биз, биринчи навбатда, тарихий-маданий туризм соҳасида иқтисодий самарадорликни баҳолашда зарур бўлган кўрсаткичларни, яъни ўзаро таққосланадиган натижа ва сарфлар миқдорини аниқлаш муаммосига дуч келдик. Шартли равишда тарихий-маданий туризм соҳасидан олинган натижа сифатида ушбу туризм тури бўйича ички ҳамда ташқи, яъни хорижлик сайёҳлардан келган ялпи даромадларни олиш мумкин. Шунингдек, тарихий-маданий туризм объектларига қилинган сарфларни ҳисоблаш мумкин, дейлик. Ушбу кўрсаткичларни таққослаб, тарихий-маданий туризм ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ҳисобладик ҳам дейлик. Бироқ ушбу

туризм туридан олинган натижа меҳмонларнинг фақат туристик хизматларга тўловлари билан чегараланиб қолмайди. Туризм бошқа тармоқлар – савдо, транспорт, алоқа, қишлоқ хўжалиги, саноат ва ҳоказолар фаолиятини кенгайтириш учун ҳам катта мультипликатив самара, яъни ижобий натижа беради. Шунинг учун ҳам уларни инобатга олиб ҳисоблаш мақсадга мувофиқдир. Назаримизда, тарихий-маданий туризм соҳасида иқтисодий самарадорликни ўлчашда энг оғир масала олинган натижа учун тарихий-маданий объектларнинг сарф-харажатлар ҳажмини аниқлашдан иборат. Бир неча аср муқаддам бунёд этилган ва бугунги кунда туристик объект бўлиб хизмат қилаётган масжид, мадраса ёки бошқа бир тарихий иншоотни қуриш учун қанча ресурс сарфланганлигининг қиймат ўлчовини аниқлаш дарё тубидаги тошларни санаш билан баробар. Чунки ўша даврларда сарфланган меҳнат ёки бошқа ресурс турлари ҳажмининг қиймат ўлчови ҳақида бизда аниқ маълумотлар йўқ.

Иқтисодий нуқтаи назардан, айтайлик, бундан 500 ёки 1000 йил муқаддам бунёд этилган иншоотнинг ресурс сарфлари ва қийматини ҳисоблаш бўйича қандайдир ёндашувлар ишлаб чиқиш ва кенг муҳокама этиш учун таклиф этиш мумкин. Лекин бу ерда неча юз йиллар муқаддам бунёд этилган иншоотнинг, туристик объектнинг ресурс сарфлари нуқтаи назаридан қанчага тушганлигини ҳисоблаб чиқиш бугунги кун иқтисодий жумбоқларни ечиш, жумладан, уларнинг иқтисодий самарадорлигини аниқлашда муҳим аҳамият касб этадими, деган саволга жавоб беришга тўғри келади. Бу ерда яна шунинг ҳам назарда тутиш керакки, ўтган замонларда бунёд этилган тарихий обидаларнинг қиймати, аниқроғи, уларнинг туристик объект сифатидаги жозибadorлиги, қадри турли объектларда турлича ўзгарган.

Айтиш ўринлики, тарихий манбаларга таяниб тарихий-маданий объектларни қуриш учун жалб этилган кишилар, уларнинг иш ҳақлари, фойдаланилган хомашё баҳосини ҳисоблаб туристик объектнинг қийматини аниқлаш мумкин. Бироқ бу ҳақдаги маълумотлар бизгача етиб келмаган ҳамда самарадорлигини аниқлаш муҳим аҳамият касб этмаган. Шу боис, тарихий-маданий обидалар қуриш билан боғлиқ сарфлар тўғрисида аниқ ва тўлиқ маълумотлар йўқ. Шу сабабли бўлса керак, тарихий-маданий туристик салоҳиятдан фойдаланиш самарадорлигини ҳисоблаш масалалари иқтисодчи олимлар эътиборидан четда қолиб кетган. Зеро, тарихий-маданий объектларни қуришда моҳир усталардан ташқари қуллардан ҳам фойдаланишган. Улар фақатгина бошпана, озиқ-овқат билан таъминланган. Масалан, Шерғозихон Машҳадга қилган юриши даврида 5000 дан зиёд асир олиб келган.

Улар қул сифатида Шерғозихон мадрасаси қурилишида ишлатилган. Шунингдек, тарихий-маданий объектни қуришда улар даромад топишни назарда тутишмаган. Баъзи тарихий маълумотларга қараганда, кўпгина мадраса ва масжидларни сарой аёнлари ўз маблағлари ҳисобига қуришган. Исломи хўжа ўз номидаги мадраса учун вақф сифатида ерларидан 14 минг 451 таноб ер ажратган. Улар даромад топишни назарда тутишмаган. Ўша даврларда тарихий-маданий объектларни қуриш ва ундан фойдаланиш самарадорлигини аниқлашда зарурат сезмаган. Назаримизда, ўша даврларда тарихий-маданий объектлар фақатгина ижтимоий аҳамият касб этган. Муайян йиллар ўтганидан сўнг уларнинг тарихий-маданий қиймати юксалиши, туризм ривожланиши асносида бундай иншоотлардан фойдаланиш самарадорлигини ҳисоблаш тартиби ишлаб чиқила бошланди.

Хулоса ва таклифлар. Биз тарихий-маданий объектлар самарадорлигини аниқлашда, агар улар бир неча асрга тааллуқи бўлиб, қуриш ишлари билан боғлиқ сарфлар ҳисобини юритиш имкони бўлмаса, самарадорликни мутлақ кўрсаткичларда ҳисоблашни тавсия этамиз. Бунда тарихий-маданий объектга ташриф буюрувчилар сони ҳисоблаб чиқилади. Уни тиклаш ва ободонлаштириш учун сарфлар ҳисобга олинмайди. Гарчанд бу тарихий-маданий объектнинг самарасини ҳисоблашнинг оддий усули бўлса-да, ушбу объектга ташриф буюрувчиларнинг камайиб ёки кўпайиб бораётганини кўрсатиб бера олади. Ташриф буюрувчилар сони йилдан-йилга кўпайиб борса, тарихий-маданий туристик объект самара бераётгани англашилади. Аксинча бўлса, тарихий-маданий туристик объект самара бермаётгани кўринади. Тарихий-маданий туристик объектларнинг самараси фақатгина ундан тушаётган даромад ёки ташриф буюрувчилар сони кўпайишида эмас, балки аҳолининг тарихий-маданий объектларни асраб-авайлаш, тарихни билишга қизиқиши ортиб боришида ҳам намоён бўлади.

Тадқиқотлар шуни кўрсатдики, туристик салоҳияти мавжуд кўпгина шаҳарларда туризмни ривожлантиришга тўсқинлик қилаётган асосий омил – уларда туристларни қабул қилиш ва жойлаштириш инфратузилмасининг заиф ривожлангани билан боғлиқ. Айниқса, қишлоқ жойларидаги тарихий-маданий туризм объектларини туризмга жалб этишда инфратузилма муаммоси янада кескинлашади. Тарихий-маданий туризм салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини аниқлашда тизимли ёндашиш лозим, деб ҳисоблаймиз. Унда ҳар бир даража хусусияти ва тармоқда тутган ўрнига мос келадиган мезон ва кўрсаткичлар ишлаб чиқишда уларни ҳисоб-

китоб қилиш ва амалда қўллаш усуллари яратилиши лозим.

Салоҳиятдан фойдаланиш самарадорлиги қуйидаги даражаларда аниқланиши мақсадга мувофиқ:

- мамлакат миллий иқтисодиётининг таркибий қисмларидан бири сифатида тармоқ даражасида (макродаража);
- алоҳида минтақа даражасида;
- туристик корхона (ташкilot) ёки туристик объект даражасида (микродаража).

Бизнингча, тарихий-маданий объектларнинг салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини аниқлашда унга таъсир этувчи бир қатор омилларни ҳисобга олиш лозим.

Тарихий-маданий туризм салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигига таъсир этувчи омиллар қаторига қуйидагиларни қўшиш лозим, деб ҳисоблаймиз. Масалан, туристик корхоналар салоҳиятини (кадрлар салоҳияти, молиявий салоҳият, техник салоҳият), меҳмонхоналар ва уларнинг ўринлар сонини, тарихий-маданий объектларнинг фойдаланилаётган ва фойдаланилмаётган қисмларини (фаол ва нофаол), тарихий-маданий ресурсларнинг аниқланганлик ва аниқланмаганлик даражаларини, тарихий-маданий ёдгорликлар ҳолатини (тикланадиган ва тикланмайдиган) каби омилларни инобатга олиш лозим бўлади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://www.unwto.org/>
2. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Туризм: Монография. – М.: Советский спорт, 2001. – 288 с.
3. Черненко В.А. Развитие культурно-познавательного туризма в Северо-Западном федеральном округе Российской Федерации / В.А. Черненко, Т.Ю. Колпащикова. – СПб. : Изд-во СПбГУСЭ, 2012. – 210 с.
4. Красная С.А. Культурный туризм (просветительская сущность и факторы развития): Автореф. дис. канд. культурологии. – М., 2006. 26 с.
5. Карпова Г.А., Хорева Л.В. Экономика и управление туристской деятельностью. – М.: «Экономика», 2011. – С. 135.
6. Лелина Е.И. Историко-культурный туризм в современном образовательном пространстве./ Е.И.Лелина, А.А.Тереханова //Альманах современной науки и образования, 2016. – №7. – С.56-63.
7. Халява О.А. Социокультурные и правовые основания развития культурного туризма. /О.А.Халява// Гуманитарные ведомости ТГПУ им.Л.Н.Толстого, 2015. – №1. – С.120-132.
8. Колотова Е.В. Рекреационное ресурсоуправление: Учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности "Менеджмент". – М., 1999. – С.92-93.
9. А.Ўлмасов, М.Шарифхўжаев. Иқтисодиёт назарияси. Т.: "Меҳнат" нашриёти 1995 й., 526-б., А.Ўлмасов, А.Ваҳобов. Иқтисодиёт назарияси. Т.: "Иқтисод ва молия" нашриёти 2014 й., 424-б., Муҳаммедов М.М. ва бошқалар. Иқтисодиёт назарияси. Т.: "Фан ва технология" нашриёти, 2018 й., 272-б., Жўраев Т., Тожибоева Д. Иқтисодиёт назарияси. Ўқув қўлланма. Т.: "Шарқ", 2015 й., 396-б.
10. Пардаев М.Қ., Холиқулов А.Н., Раҳимов Ҳ.А. Меҳмонхона хўжалиқларида самарадорликни ошириш муаммолари. Монография.-Т.: "Иқтисодиёт", 2013 й., 212-б.
11. Пардаев М.Қ., Астанакулов О.Т. Функционал қиймат таҳлили такомиллаштириш йўллари. Монография.-Т.: "Фан ва технология", 2013 й., 248- бет. 169-б. Раҳимов А.А. "Йўловчи ташиш хизматлари самарадорлигини ошириш йўллари".// Монография.-Т.: "Наврўз" нашриёти ДУК, 2012 й.

ТУРИЗМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА “ТУРИЗМ” ВА “ЭКОТУРИЗМ” ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ

Махмудова Азиза Пирмаматовна - Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, “Туризм” кафедраси доценти

https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss5/a60

Аннотация. Мамлакатимизда туризм самарадорлигини оширишда “туризм” ва “экотуризм” тушунчаларининг ижтимоий-иқтисодий моҳияти туризм самарадорлиги қўрсаткичлари асосида ёритилган.

Калит сўзлар: Туризм, экотуризм, самарадорлик, туристик ресурслар, мультипликатив самарадорлик, туристик-рекреацион хизматлар, юмшоқ туризм, яшил туризм.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЙ «ТУРИЗМ» И «ЭКОТУРИЗМ» В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТУРИЗМА

Махмудова Азиза Пирмаматовна - Доцент кафедры «Туризма» Самаркандского института экономики и сервиса

Аннотация. В целях повышения эффективности туризма в нашей стране поясняется социально-экономическая сущность понятий «туризм» и «экотуризм» на основе показателей эффективности туризма.

Ключевые слова: Туризм, экотуризм, эффективность, туристические ресурсы, мультипликативная эффективность, туристско-рекреационные услуги, мягкий туризм, зеленый туризм.